

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לב, תשמ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פולמוס 'חבצלת'—ילין על חידושי הלשון

ד. יצחק אייזיק בן-טובים חובר
אל מתקיפי ילין¹

הסופר והעסקן יצחק אייזיק בן-טובים (תרי"ב–תרפ"ב) עלה לארץ, ליפו, בתר"ן, בשיירת 'חובבי ציון'. כאן היה בין פעילי ועד 'חובבי ציון' עד שפרש מהם, יחד עם י"מ פינס, בשל היחס לבעיות דת, ועבר לירושלים. כאן עסק בצורכי ציבור והרבה להשתתף ב'חבצלת', על פי רוב בעילום שמו. פרסם מספר ספרים והיה אחר כך בין מייסדי תנועת 'המזרחי' (על פי הלקסיקון לספרות העברית בדורות האחרונים לג' קרסל).

ב'חבצלת' מי"ח סיון תרנ"ז מתפרסמת התחלת המאמר 'לגר ולאזרח' ('הגר' הוא ד' ילין, שדברי התגוננותו הובאו לעיל בפרק ב', לל"ע שי"ב, ו'האזרח' הוא מבקרו של ילין, שדבריו הובאו בפרק א', לל"ע שי"א, ובפרק ג', לל"ע שט"ו) בכתומת ט"ב"א פלפלא חדא חריפתא (טב"א: נטרוק השם — בסדר הפוך — אייזיק בן-טובים). מאמר ארוך זה משתרע על פני שישה גיליונות של ה'חבצלת'.

---

1. ראה לשוננו לעם, קונטרס ר' (שטז).

תחילה מבקש הכותב להפריך שמועה או חשד שחשדו
בו ילין 'ושותפו', כאילו הוא, שהיה אמנם אזרח ב'חבצלת',
המבקר שהתקיף את חידושי הלשון של ילין בתרגום 'המוכיח
מניקפילד' —

וכיון שנועזו איש כמוני, לא סופר ולא מעתיק [=מתרגם], אך קררן
מחומר פשוט, לגשת אל הקודש, ללבוש עטרת מבקר שאינה הולמתו
ולכתוב בינה בספרים, הנה נדברו שניהם, איש אל רעהו, לשרפני בהבל
פיהם, להוציא מהנדן את ברק השנון [השנון] ויצאו חוצץ נגדי. ללמדני
פרק בהלכות בקורת כי מי שאינו יודע בטיב יצירת מילים לא יהי' לו עסק
עם המעתיקים, שלא יפנה בגחלתן ויורוני גם פרשת זיל גמורי! ובמקום
גדולים אל תעמוד... והנה על כבודי יכולתי לנתר ולקיים בעצמי: לעולם
יהי חלקי ממי שחושדין אותו ואין בו, אבל את כבוד בית אבא אני חייב
להציל כי כלום יש עלבון לפגם משפחה גדול מזה (ומכש"כ [=ומפל שפן]
למשפחה גדולה ומיוחסת בישראל) כי כה ת[י]שכח התורה מפי זרעה עד כי
לא ידעו מקור המלים של "כנונא" ועוד ועוד, וגם לא פרושם...

כאן מתערב מישוהו מהמערכת, פנראה, ומעיר באותיות
קטנות בשולי הגיליון מתחתיו:

הערת הבחור המסדר: תם אני ולא אבין אטו מאן דלא ידע הא לאו
גברא רבא הוא (=פלוס מי שאינו יודע זה אינו אדם חשוב)? וכי כל
הסופרים המחדשים יש להם ידיעה מקורית באמת בהתלמוד
ובמדרשים. הלא לא סוד כמס הוא כי על כל טפת [טפת] דיו של מלה
מחדשת יושבים הסופרים שבעה נקיים ומתעמלים [פלומר, מעבידים את
עצמם. ראה קונטרסי על 'הלשון הירושלמית', דברי י"ח טביוב, עמ' יז]
ומזיעים ומנדדים שינה מעיניהם לבקש בכל ספרי המלים, הערוך ועוד, עד
מצאם את מבוקשם, ובכל זאת אין כל ספק כי כ[ו]לם אנשים גדולים המה!
אתמהה! ותיקו!

ובכן משום חשש פגם ופסול משפחה הנני נאלץ שלא בטובתי [פלומר, שלא ברצוני] להבטיח את הסופרים הנכבדים הנזכרים כי לא אני הוא "האזרח שקלקלתי" ולא מעטי יצאו המאמרים "בינה בספרים" ו"נתינה לגר" שחתום עליהם ('אזרח בחבצלת') ובכן כל דבריהם נאמרו ונכתבו לא עפ"י "תנגודת" (אדרעסע בלע"ז, על משקל תקבולת של הגר ושותפו) הנכונה.

בכל זאת אין טב"א מנער עצמו מדברי 'האזרח' ומוסיף
הוא בעוקצנותו כיאה לפינוי שקשר לעצמו 'פלפלא חריפתא':

אך כמה גדולים דברי חכמים שאמרו: אין אדם נחשד בדבר אא"כ [=אלא אם כן] עשאו, ואם לא עשה כולו עשה מקצתו, ואם לא עשה מקצתו היררה בלבו לעשותו, ואם לא היררה בלבו לעשותו ראה אחרים שעשו ושמח (מועד קטן י"ח [עמ' ב, בשינויים קטנים בניסוח ובפתיב שעשיתי לפי תלמוד בבלי הוצאת חורב, שהיה נגד עיניי — ר"ס]) וכאשר באמת כן קרה גם לי הנני להודות נגדה נא כל עמי ועוני בחובי [ועונוי בְּחֻבִּי] לא אטמין כי אם אמנם מידי [מִיָּדִי] מעשה כתיבת המאמרים יצאתי, אבל מידי הרהור לא יצאתי, ובשקלי למטרפסי [פלומר, בקבלי את הגמול הראוי לי] תדי זאת פפרה על חטאי שחטאתי בהרהורים רעים בענין הזה. אודה ולא אבוש כי בדברים רבים של האזרח בע[י]קרם דעתי מתאמת ומסכמת לו ומחשבותיו מחשבותי. מדבריו נראה כי סופר הוא ואיננו ע"ה [עם הארץ] ובור כל כך, כמו שיחשבוהו הסופרים הכועסים, אלא שקיצר במקום שהיה ראוי להאריך וסתם דבריו, וע"כ [ועל כן] קפץ עליו רוגזם של הסופרים הנזכרים [פלומר, ילין ושלוחו]. לעיל פרק ב', לל"ע שיי"ב.] ואני כיון דאתי לידי ענין הזה אימא בו מלתא [פלומר, פיון שבא לידי העניין הזה, אומר בו דבר] וגר ואזרח המחדדין זה את זה ובא לא גר ולא אזרח והכריע ביניהם.

כאן עובר סופרנו לשאלת השימוש במלים תלמודיות:

צדקו הגר ושותפו בהשתמש במלים תלמודיים ועל זה ידוע כל מי אשר חיך טועם לו: הכל יודעים כי שפתנו הקדושה בכל י[ו]פיה ורוח החן השפוך עליה שאין כמותה, מיליה מעטים ומבטאיה [פלומר, ביטוייה. ראה קונטרסי 'הלשון הירושלמית... 'עמ' יז, הערה 24] קצרים ונמלצים, וכרבות עתה הצרכים ושאלות החיים וכשרון המעשה העומדים על הפרק וצוחים [וצוֹחִים] דרשוני וחיו [וְחָיו] להעולים על ש[ו]לחן הסופרים, כן רב וגדל גם הצורך להרחיב השפה ולהוסיף לה מבטאים וניבים חדשים, למען תת יכולת להכותב להוציא כל הגות לבו בשפה קלה ומובנה ונוחה, ולא יהי נאלץ לכתוב תמיד במליצות חדות [חידות] בלשון הכתוב, אשר זה רעה חולי לכל הסופרים הדוקנים [הדִּקְנִים?] (אִירִיסְטִים), כי שטף המלצה יגרם והנם כותבים לא מה שחפצים אך חפצים מה שכותבים עפ"י המליצה ולשון הכתוב [השוה דברי רבניצקי על המליצה, שנתפרסמו בתר"ן, במאמרי ב'לשונונו לעם' שו-שו, התש"ס, עמ' כד-כה. ר"ס]. מי לנו גדול מהבלשן המפורסם ריב"ל [ר' יצחק בר לוינון, תקמ"ח-תר"ך, ממנהיגי המשפילים ברוסיה. מספריו החשובים: 'תעודה ב'ישראל', 'דברי צדיקים', 'אָפֶס דמים' ו'זרופבל' — ר"ס] אשר בכל בית ספרתנו [=ספרותנו] ושפתנו נאמן היה, וגם הוא תאב והתאוה כל ימיו כי י[נ]מצא איש גדול ובר סמכא שיבור מהתלמוד ומדרשים כל המלים שיש להם יחס לשפתנו, יבררם, יצרפם וילבנם [וְיִלְבְּנֵם] ויתנם לוית חן לשפתנו, והיה מעש[ו]ן את שפתנו עושר רב (דברי ריב"ל באחד מספריו שאיננו עתה ת"י [תחת ידי]) ואם הסופרים בכל השפות הלועזות [כך נכתב] העשירות מאד במלים ומבטאים ופתגמים נזקקים לספח כל אחד לשפתם מלים זרות, על אחת כמה וכמה כי צריכים לעשות זאת סופרינו בשפתנו הקצרה והמסולאה, זה ודאי מהמפורסמות שאינם צריכים ראה.

לכאורה צודק אפוא ילין. אבל —

ולעומת זה יותר צדק מ"הגר יגור" "האזרח" באמרו בצדק ובתבונה כי מלים תלמודים יש להם מקום רק באין ברירה כאשר אין למצוא

בשפתנו דוגמתם כמו שמות עצמים שונים בדברי חרשת [חרושת] המעשה ויתר ענפי החיים, שרבות מדובר בם בהספרות החדשה, אבל, במקום שנוכל לכתוב בלשון הכתוב ובשפה צחה ויפה כשפת החזוים, שפת ציון, במקום שיספיקו המלים מכתבי קדשינו אין כל צורך, וחלילה לנו, להכניס בשפתנו מלים זרות רק משום חדוש ומשום דרוש [דרוש] וקבל שכר, כי קשים גרים לישראל כספחת. אין כל רע אם יתרגם הסופר את המלה האשכנזית — איזאלירען — במלה פֶּדֶד, מבדד. אבל כהאזרח אשאל גם אני את מעתיק המוכיח מִן־קפּעלד ואת הגר פטרונו: מי המריצם לכתוב ח ק ל א י, במקום "איש שדה" כלשון הכתוב, וכל יתר המלים? ואם יענוני לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה (פסחים ג') ['חקלאי' ביטוי יותר קצר מ'איש שדה'] אף אני אומר להם לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו, שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה [ולא: הטמאה] וכו', ולעולם יספר אדם בלשון נקיה, וכי תימא הני מילי בדאורייתא אבל במלי דעלמא לא [ואם תאמר דברים אלו בתורה, אבל אין הפננה לדברים סתם] ואומר, ודעת שפתי ברור מללו [מִלְלוֹ] (פסחים שם) והרי קו"ח [קל וחומר] הוא ומה אם "טמאה" לגבי איננה טהורה דבר מגונה הוא, לכש"כ [לא כל שכן] כי מלה ארמית לגבי מלה צחה משפת הנביאים והחזוים איננה משנה כלל וגם לא נקיה.

וטב"א מזהיר מפני דרך זו של העדפת מלים ארמיות על מלים עבריות:

ובלכתנו בדרך המעתיק את המוכיח והגר פטרונו, הלא אנו צריכים לכתוב: "פריסתקא" במקום "שליח" — "משתעי" במקום "מספר" — "שגרוני" במקום "שלחוני" — "נגרר בתרי" במקום "נמשך אחריו" — (ברכות נ"ט) "תיומה" במקום "תאומים" — "הטיח" במקום דבר [דיבר] — "קשיש" במקום "זקן" — "עתיר כמס" במקום "עשיר צפון" [צפון] — "סבלנה" (מסבלנות [מסבלנות]) במקום "מתנה" (ב"ב [פבא]

בתרא]... "למחוי" במקום "להראות" ... "פטרון" במקום "אדון או מגן" [המבקר עצמו השתמש לעיל במלה פטרון. ר"ס] יכולני להביא דוגמאות כאלו למאות אך חוששני להלאות את הקוראים, וא"כ [ואם פן, או ואם פך] נעשה להמיר את שפתנו הקדושה והצחה במלים זרות ושפחה תירש גברתה, הלא בזמן קצר ת[י]הפך שפתנו לשפת עלגים ארמית, סורסית, אשדודית או גם סנסקריטית לאלה אשר התלמוד והמדרשים ככתב החרטומים (יעראגליפען שריפֿט) למו, כאשר כן כבר ראינו כי יש אשר לא נבין מה שהצבי [עיתונו של אליעזר בן־יהודה. ר"ס] וסיעתו כותבים ואנחנו הלא בחדר ה' למצער עוד יש לנו ידיעת בית רבי ברב או במעט.

לא נאשים את הסופרים הצעירים המחדשים החפצים לעשות להם שם, אבל במה יזכו [יִפְּו] את א[1]רחם הסופרים הזקנים המצוינים אשר בולמוס החידוש אחזם גם הם ויעור [וַיַּעֲזֹר] עיניהם מראות כי מט[ו]פשים המה לחקות מעשי נערים הבונים מגדל בבל ובקר[ו]ב כה תבלל [תִּבְלַל] שפתם עד אשר באמת לא ישמע איש את שפת רעהו, כאשר ה[י]טיב לבאר הסופר המצוין ר' מרדכי בן הלל הכהן בהשילוח, שדבריו לא ראיתי אבל שמעתי.

ר' אייזיק בן־טובים נתלה בדבריו של ר' מרדכי בן הלל הכהן שלא ראה אבל שמע. את דברי הפולמוס של הכהן עם עזרא גאָלדין ו'מרחיבים' אחרים ראינו אנחנו, ונספר עליהם בהמשך בפרק ה.